

Halikarnassos'tan Amphora Mühürleri-II: Eski Çeşme Mahallesi Kazıları

Amphora Stamps from Halikarnassos-II: Excavations in Eski Çeşme Quarter

Gonca CANKARDEŞ ŞENOL* Gürşans UZALA**

Öz: Bodrum Eski Çeşme Mahallesi kurtarma kazıları, Dor Hexapolis'in önemli kentlerinden biri olan antik Halikarnassos kentinin surlarının içinde, Myndos Kapısı'nın güneydoğusunda, tiyatronun güneyinde ve antik limana yakın bir konumdadır. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi arkeologları tarafından 2018 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, birbiriyle bağlantılı bir yapı kompleksi ortaya çıkarılmıştır. Makalede, bu alandaki kazılar sonucu ele geçen Hellenistik Döneme tarihlenen ithal amphoralara ait mühürlü kulplar incelenmektedir. Makale, Halikarnassos kentinden ele geçen amphora mühürlerine ilişkin kapsamlı ilk çalışmalardan biri olması bakımından önem taşımaktadır. Kazı çalışmalarında bulunan toplam 28 amphora mühürlü kulpundan 8 adedi Rhodos, 7 adedi Rhodos Peraiası, 5 adedi Knidos ve 4 adedi Kos kökenli amphoralara aittir. Bunların yanı sıra Paros, Sinope ve Nikandros Grubu amphoralara ait de birer mühürlü kulp mevcuttur. Kökeni kesin olarak belirlenemeyen bir örnek de, olasılıkla, Rhodos Peraiası kökenli olmalıdır. Çalışmada incelenen bu buluntular Halikarnassos kentinin Hellenistik Dönem ticaretine ışık tutmaktadır. Aynı zamanda mühürlü amphora üreticisi kentlerin ürünlerinin Doğu Akdeniz pazarındaki dağılımına ilişkin yeni bilgilerin elde edilmesine katkı sağlamaktadır. Buna ek olarak buluntular, amphora mühür çalışmaları açısından da önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Amphora Mühürleri • Halikarnassos • Bodrum-Eski Çeşme • Hellenistik Dönem • Rhodos • Knidos

Abstract: The rescue excavations in Eski Çeşme quarter at Bodrum were carried out within the city walls of ancient Halikarnassos, one of the important cities of Dorian Hexapolis, in the south-east of the Myndos Gate, south of the theatre and close to the ancient port. During the excavations executed in 2018 by archaeologists from the Museum of Underwater Archaeology at Bodrum, an interconnected building complex was discovered. The importance of this article is that it is one of the first comprehensive studies on the amphora stamps from the city of Halikarnassos. In this article, the stamped handles belonging to Hellenistic imported amphorae found in this excavation area are presented. Among the finds are a total of 28 stamped handles. 8 of these belong to Rhodos, 7 to Rhodian Peraea, 5 to Knidos and 4 to Kos. In addition, stamped handles belonging to Paros, Sinope and the Group of Nikandros are represented by a single example. An unidentified stamped handle is probably originated from the Rhodian Peraea. The finds studied provide important information concerning the commercial activities of Halikarnassos during the Hellenistic Period and provide new information on the distribution of the products of the stamped amphora production centers in the Eastern Mediterranean markets. Additionally, the finds are important for the studies on amphora stamps.

Keywords: Amphora Stamps • Halikarnassos • Bodrum-Eski Çeşme • Hellenistic Period • Rhodos • Knidos

Muğla'nın Bodrum ilçesinde, Eski Çeşme Mahallesi'nde, 2018 yılında Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nden arkeologlar tarafından kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Alan, günümüzde, mo-

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, İzmir. [0000-0001-8540-6648 | gonca.senol@ege.edu.tr](mailto:gonca.senol@ege.edu.tr)

** Ark., Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Muğla. [0000-0002-4658-7658 | gursansuzala@hotmail.com](mailto:gursansuzala@hotmail.com)
Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 15/09/2022 | Kabul Tarihi: 07/01/2023 ; Cankardeş Şenol G. & Uzala G. 2023, "Halikarnassos'tan Amphora Mühürleri-II: Eski Çeşme Mahallesi Kazıları". *Cedrus XI*, 79-104.

dern yat limanının arkasında yer almaktadır. Bu alan, Halikarnassos antik kentinin surlarının içinde, Myndos Kapısı'nın güneydoğusunda, tiyatronun güneyinde ve antik limana yakın bir konumdadır (Fig. 1). Çalışmalarda kazısı yapılabilen alanın tamamında, birbiriyle bağlantılı bir yapı kompleksi ortaya çıkarılmıştır. Bu yapı kompleksinde, mekânlar arasında, kuzey-güney ve doğu-batı doğrultulu, birbiriyle kesişen su kanallarına rastlanılmıştır. Taş duvar örgü ile oluşturulmuş kanalların içleri sıvalıdır. Kuzey-güney doğrultusundaki kanalın üzeri, pişmiş toprak levha ve taşlarla kapatılmış hâlde bulunmuştur. Doğu-batı doğrultusundaki kanal, doğuda duvarla sonlandırılmıştır. Batısında, üzeri kapatılmış, beyaz ve mavi renkte, iri tesseralarla yapılmış mozaik taban döşemesi ele geçmiştir. Bu bölüm tahrip olmuş durumdadır ve herhangi bir plan vermemektedir. Mekân içerisinde ortaya çıkarılan buluntular, yapı kompleksinin MÖ II. ve I. yüzyıllarda yoğun olarak kullanıldığını ve bu alanda yaşamın MS II. yüzyıla kadar devam ettiğini göstermektedir. Birbirine bitişik mekânlardan oluşan yapı kompleksi, Hellenistik Dönem Halikarnassos şehir planı açısından oldukça önem taşımaktadır.

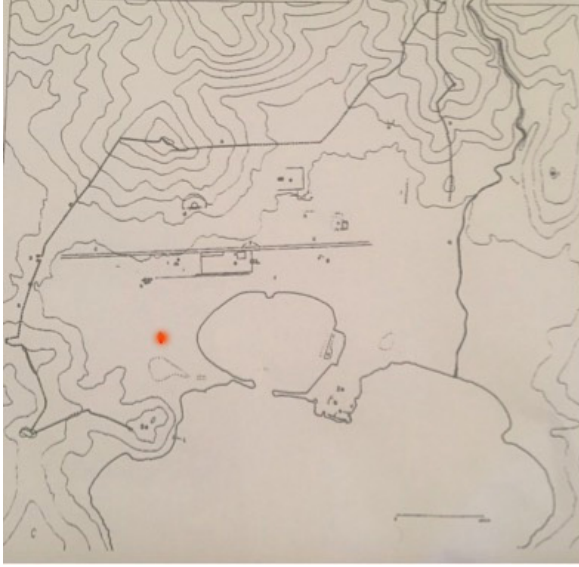

Fig. 1. Eski Çeşme Mahallesi Kazı Alanının Yeri

ithal amphoralara ait 28 adet mühürlü amphora kulpu ele geçmiştir (Fig. 2). Gerek coğrafi yakınlığı, gerekse de Hellenistik Dönem'deki yoğun ticari ve politik bağlantıları nedeniyle amphoraların büyük çoğunluğunu Rhodos ve Rhodos'un karşı kıyısında Anadolu topraklarında yer alan Rhodos Peraiası kökenliler oluşturmaktadır. 8 adet Rhodos Adası (No. 1-8) ve 7 adet Rhodos Peraiası (No. 8-15 ve belki no. 28 ile birlikte 8 adet) üretimi amphoraya ait toplam 15 (veya 16) mühürlü kulp tespit edilmiştir. Aynı bölgede yer alan ve Karia'nın önemli bir diğer merkezi olan Knidos'ta üretilen amphoralara ait 5 adet mühürlü kulp da (No. 16-20) buluntular arasında dikkat çekmektedir. Rhodos Adası kentleri Ialysos, Lindos ve Kamiros ve Karia'daki Knidos'un yanı sıra Halikarnassos gibi Dor Hexapolisi içerisinde yer alan ve doğal olarak konumu Halikarnassos'a yakın olan Kos Adası'nın üretimi amphoralara ait mühürlü kulplar da kentin Kos bağlantısını bir kez daha göstermektedir. Bu bağlamda 4 adet Kos amphora mühürlü kulpu (No. 21-24), Halikarnassos'un en yakın komşuları ile olan sıkı ticari bağlantısını belgelemektedir.

Amphora mühürleri yardımıyla tespit edilen merkezlerin amphoraları içerisinde kente ulaşan

Eski Çeşme Mahallesi kurtarma kazılarında, Hellenistik Dönem'de kente ithal edilen amphoralara ait mühürlü kulplarla da karşılaşmıştır. Bu buluntular kentin Hellenistik Dönem ticaretine yeni bilgiler sunacak niteliktedir. Bodrum Müzesi arkeologları tarafından gerçekleştirilen ve amphora mühür buluntusu içeren üç kazıdan¹ biri olan Eski Çeşme Mahallesi'ndeki kazılarda ele geçen ve burada sunulan amphora mühürleri de kentin bu döneminin daha iyi anlaşılmasını ve kentin amphora ithalatına ilişkin yeni bilgilere ulaşılmasını sağlamayı hedeflemektedir.

Eski Çeşme Mahallesi'nde yapılan kazı çalışmaları sonucunda farklı kökenlerde

¹ Cankardeş Şenol *et al.* 2023, 233-270; Cankardeş Şenol *et al.* (baskıda).

ürünler, Halikarnassos kentinin tercihlerini yansıtmaktadır. Hellenistik Dönem'de kentin şarap ihtiyacını büyük ölçüde, yukarıda değinilen bu komşu merkezlerden sağladığı görülmektedir. Ancak Eski Çeşme Mahallesi kazısı buluntuları, bize farklı üretim merkezlerinin ürünlerinin de kente ulaşmış olduğunu göstermektedir. Buluntulardan yola çıkarak mütevazı bir ürün çeşitliliği olduğu görülse de Kyklad Adalarından biri olan Paros Adası, Karadeniz'de Sinope ve üretim yeri Ephesos ve çevresi olarak bilinen Nikandros Grubu amphoralarına ait birer mühür (No. 25-27), kentin bu dönem tercihlerini ve dolayısıyla bu merkezlerle olan ticaretini ortaya koymaktadır.

Amphora mühürlerinin en yoğun olarak ele geçtiği tabakalar, M18 ve M19 alanlarıdır. Diğer tabakalarda amphora mühürleri ikişer ya da birer örnekle temsil edilmektedir². M18 alanında ele geçen ve aşağıda incelenen 9, 12, 18, 20, 27 ve 28 numaralı amphora mühürleri, Rhodos Peraiası (no. 9, 12 ve belki 28), Knidos (no. 18, 20) ve Nikandros Grubu (no. 27) amphoralarına aittir. Kronolojik olarak değerlendirme yapıldığında bunların MÖ III. yüzyılın ortalarından MÖ II. yüzyılın içlerine kadar olan dönemi kapsayan eserler oldukları anlaşılmaktadır. M19 alanından ele geçen amphora mühürleri, no. 3, 4, 10, 11, 13, 21, 22 ve no. 26 aşağıda incelenmiştir. Bunlar, Rhodos (no. 3-4), Rhodos Peraiası (no. 10, 11, 13), Kos (no. 21-22) ve Sinope (no. 26) kökenli amphoralara ait mühürler olup MÖ III. yüzyılın ortasından önce - MÖ II. yüzyılın ortası arasına tarihlenmektedirler. Her iki tabakadaki en erken mühürler Rhodos Peraiası üretimleri olup MÖ III. yüzyılın ortalarından önceye veya bu yüzyılın ortalarına tarihlenmektedirler. M19 alanındaki diğer en erken ve tek örnekle temsil edilen Sinope kökenli amphora mührü de MÖ III. yüzyıla tarihlenmektedir. Dolayısıyla Halikarnassos'un MÖ III. yüzyılda şarap ihtiyacını büyük oranda kendisine komşu şarap üretim bölgesi olan Rhodos hakimiyetindeki Rhodos Peraiası'ndan karşıladığı açıkça görülmektedir. Bu, tabii ki, aynı zamanda Rhodos'la olan ticari bağlantısını belgeleyen bir kanıttır. Zaten MÖ III. yüzyılda Peraia'daki yoğun şarap ve buna bağlı olarak amphora üretim faaliyetleri bilinmekte³ ve bölgenin ürünleri tüm Doğu Akdeniz ve Karadeniz'deki merkezlere Rhodos adıyla gönderilmektedir. Coğrafi olarak Halikarnassos ve Rhodos Peraiası'nın birbirlerine yakınlığı da ürüne daha kolay ve daha ekonomik olarak erişimi sağlamış olmalıdır.

İkişer adet amphora mühür buluntusu içeren tabakalar M3, M4, M5, M20 ve S5'tir. M3'te ele geçen no. 6 ve no. 8, Rhodos kökenli amphoralara ait olup MÖ III. yüzyılın sonu ile MÖ II. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. M4 buluntusu no. 2, Rhodos kökenli bir amphoraya aittir. Olasılıkla yönetici Ισόδοτος'un adını taşımakta ve MÖ ca. 262-ca. 247 yılları arasına tarihlenmektedir. Aynı tabakada ele geçen no. 25 ise Paros Adası üretimi bir amphoranın, adanın ethnikonunu taşıyan mührüdür. Söz konusu mühür MÖ geç III. yüzyıl-II. yüzyıla tarihlenmektedir. M5 tabakasında yine bir Rhodos (no. 5) ve bir de Kos (no. 23) amphorasına ait iki mühür ele geçmiştir. Rhodos amphora mührü yönetici Χαρμοκλῆς'in adını taşımakta ve MÖ ca. 219-ca. 211 yılları arasına tarihlenmekte, üretici Διοσκοουρίδης'in adını taşıyan Kos amphora mührü ise MÖ II.-I. yüzyıllara verilmektedir. M20 tabakasında bir Rhodos Peraiası (no. 15) ve bir de Knidos (no. 17) mühürlü kulpu ele geçmiştir. Peraia üretimi amphoraya ait kulp üzerinde Peraialı üretici Ἀπολλωνίδας Γ'in adı yer almakta ve üreticinin faaliyeti MÖ ca. 244-ca. 236 yılları arasına verilmektedir. Knidos amphora mührü ise yönetici

² Amphora mühürlerinin ele geçtiği tabakalar: M3: No. 6, 8; M4: No. 2, 25; M5: No. 5, 23; M17: No. 7; M18: No. 9, 12, 18, 20, 27, 28; M19: No. 3, 4, 10, 11, 13, 21, 22, 26; M20: No. 15, 17; S2: No. 24; S3: No. 14; S5: No. 16, 19; S6: 1.

³ Empereur & Tuna 1989, 277-299; Doğer 1994, 195-218; 1996, 235-254; Doğer & Şenol 1996, 59-73; 1999, 439-446; 2000, 293-304; Cankardeş Şenol *et al.* 2004, 353-359; Held *et al.* 2011, 325-340; Cankardeş Şenol 2019, 119-153; Şenol 2019, 93-118.

Πτολεμαῖος ve üretici Πυθόνικος II'nin adını taşımakta ve MÖ ca. 146-MÖ II. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir. S5 tabakasında ele geçen mühürlerin her ikisi de Knidos kökenli olup no. 16, yönetici Δεξιφάνης ve üretici Νικασιγένης'in adını taşımakta ve MÖ ca. 188-ca. 167 yılları arasına, no. 19 ise duoviri Ἀριστόβουλος ve Μελάντας'ın adlarını taşıdıkları için MÖ ca. 107-ca. 88 yılları arasına tarihlenmektedir.

Env. No.	Köken	Mühür yazıt	Yönetici	Üretici	Tarih
1. EÇ.815/40.S6 2018/53 (EtD 18/526)	Rhodos	Ἐπί Ἀρχι- λαΐδα Πανάμου	Archilaidas		MÖ ca. 165/163
2. EÇ.815/40. M4 2018/392 (EtD 18/605)	Rhodos	Ἴσοδ- ότου	Isodotos		MÖ ca. 262-ca. 247
3. EÇ.815/40.M19 2018/ 378 (EtD 18/551)	Rhodos	Ἐπί Σωσ[ι]- κλεῦ[ς] Θεσμο[φορίου]	Sosikles		MÖ ca. 157-ca. 155
4. EÇ.815/40.M19 2018/396 (EtD 18/609)	Rhodos	[Ἐπ]ὶ Τιμοδικου Καρνείου gül	Timodikos		MÖ ca. 145
5. EÇ.815/40. M5 2018/409 (EtD 18/615).	Rhodos	Ἐπί [X]αρ(μοκλεῦς) yatay çizgi Βατρο(sic	Kharmok- les		MÖ ca. 219-ca. 211
6. EÇ.815/40.M3 2018/381 (EtD 18/594)	Rhodos	Ἀγοράνακτ[ος] Θεσμοφορίου		Agoranax	MÖ ca. 209-ca. 205- ca. 164/162
7. EÇ.815/40.M17. 2018/379 (EtD 18/592)	Rhodos	Ἀπολλωνίου vac. gül		Apollo- nios I	Period III (MÖ ca. 198-ca.161)
8. EÇ.815/40.M3 2018/380 (EtD 18/593).	Rhodos	[.....]- του [.....]	?	?	Period III (MÖ ca. 198-ca.161)-IV (MÖ. 160-ca. 146)
9. EÇ.815/40.M18 2018/384 (EtD 18/597).	Rhodos Peraiası	Ἀρ[ετακλ]ῆς Nokta	Aretakles		MÖ ca. 235
10. EÇ.815/40. M19 2018/394 (EtD 18/607).	Rhodos Peraiası	Ἀριστᾶναξ retr. nokta	Aristanax		MÖ ca. 262-ca.247
11. EÇ.815/40.M19 2018/391 (EtD 18/604).	Rhodos Peraiası	Δα[μοκρά]της retr.	Damokra- tes I		MÖ ca. 244-ca.236
12. EÇ.815/40. M18 2018/385 (EtD 18/598).	Rhodos Peraiası	[Ἴσόδο]τος ? nokta	Isodotos ?		MÖ ca. 262-ca. 247
13. EÇ.815/40. M19	Rhodos	Πολυκλῆς	Polykles		MÖ ca. 262-ca. 247

2018/393 (EtD 18/606)	Peraiası	nokta			
14. EÇ.815/40. S3 2018/18 (EtD 18/517 (A))	Rhodos Peraiası	Φιλώνδας nokta	Philondas		MÖ ca. 233-ca. 220
15. EÇ.815/40. M20 2018/376 (EtD 18/589)	Rhodos Peraiası	Ἀπ[ολλ]- ωνί[δα]		Apollo- nidas I	MÖ ca. 244-ca. 236
16. EÇ.815/40. S5 2018/395 (EtD 18/608)	Knidos	Ἐπί Δεξιφά- νευς Νικασί- γένευσ Κνί(<i>çapa</i>	Dexiphanes	Nikasi- genes	MÖ ca. 188-ca. 167
17. EÇ.815/40. M20 2018/377 (EtD 18/590)	Knidos	Ἐπί Πτολεμαί- ου Πυθονί- κου Κνίδι- <i>boğa başı</i> ον	Ptolemaios II	Pythoni- kos	MÖ ca. 146-II. yüz- yılın sonu
18. EÇ.815/40. M18 2018/382 (EtD 18/595)	Knidos	Ἐ[πινίκι]δα [Σωτίωνο]ς	Epinikidas	Zotion	MÖ ca. 188-ca. 167
19. EÇ.815/40. S5 2018/294 (EtD 18/575).	Knidos	[Ἀριστό]βουλο[ς] herme Μ[ε]λ[άν]τας	Aristobo- ulos- Me- lantas (Duoviri)		MÖ ca. 107-ca. 88
20. EÇ.815/40. M18 2018/387 (EtD 18/600)	Knidos	[.....] [.....] [.....] sarmaşık yaprağı	?	?	MÖ II. Yüzyıl
21. EÇ.815/40.M19 2018/390 (EtD 18/603)	Kos	[A]ντιφι[λ....] lobut, sola doğru		Antiphi- los	MÖ II.-I. Yüzyıl
22. EÇ.815/40. M19 2018/389 (EtD 18/602)	Kos	Δη(<i>retr.</i>		De(MÖ III. yüzyıl
23. EÇ.815/40. M5 2018/179 (EtD 18/550).	Kos	Διοσσκου- lyra ρίδου <i>retr. sic</i>		Dioskou- rides	MÖ II.-I. Yüzyıl
24. EÇ.815/40.S 2.2018/135 (EtD 18/542)	Kos	1. [.....] 2. [..]	?	?	MÖ II.-I. Yüzyıl
25. EÇ.815/40. M4. 2018/421 (EtD 18/626)	Paros	Παρίον <i>sic</i>			MÖ III. Yüzyıl
26. EÇ.815/40. M19.2018/388 (EtD 18/601)	Sinope	Ἄσ[τυνόμου] Χορηγίωνος το[υ Λεωμέ]δοντος	Khoregion Leome- dontos	Mithro- pastis	Grup V (MÖ 257-190)

		quadriga Μι[θρ]ωπάσ[της]			
27. EÇ.815/40.M18 2018/283 (EtD 18/596)	Nikand- ros Grubu	[.....]		?	MÖ Geç III. yüzyıl- II. Yüzyıl
28. EÇ.815/40. M18 2018/386 (EtD 18/599)	?	[...]αριον [..] nokta	?	?	MÖ III. yüzyıl (?)

Fig. 2. Eski Çeşme Mahallesi Kurtarma Kazılarında Ele Geçen İthal Amphoralara Ait Mühürler

Kazı alanındaki diğer tabakalarda (M17, S2, S3 ve S6) birer mühür ele geçmiştir. M17 tabakasında ele geçen no. 7, Rhodoslu üretici Ἀπολλώνιος'a ait olup MÖ ca. 198-ca. 161 yılları arasında, S2'de bulunan ancak yazıtı restore edilemeyen Kos amphorasına ait mühürlü kulp (ikincil mührü de mevcut) MÖ II.-I. yüzyıllara, S3'te ele geçen yönetici Φιλώνδας'ın adını taşıyan (no. 14) Rhodos Peraiası üretimi amphoraya ait mühürlü kulp MÖ ca. 233-ca. 220 yılları arasında, S6 tabakasında tespit edilen tek Rhodos mührü (no. 1) ise üzerinde adı yer alan yönetici Ἀρχιλαΐδας'tan hareketle MÖ ca. 165/163 yılına verilmektedir.

Eski Çeşme Mahallesi kazılarında ele geçen mühürlerin tümüne kronolojik açıdan bakıldığında en erken mühürlerin MÖ III. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen yönetici Ἰσόδοτος'un adını taşıyan Rhodos kökenli amphora mührü (no. 2), yönetici Ἀριστᾶναξ (no. 10), Ἰσόδοτος (no. 12) ve Πολυκλῆς'in (no. 13) adlarını taşıyan Rhodos Peraiası amphoralarına ait mühürler ve Grup VI'ya (MÖ 257-190) tarihlenen ve yönetici Χορηγίων Λεωμέδοντος ile üretici Μιθρωπάστης'in adını taşıyan Sinope amphorası mührü (no. 26) olduğu görülmektedir. Bu bulgu, Halikarnassos'un MÖ III. yüzyılın ilk yarısında ithal ürünlerini, Rhodos, Rhodos Peraiası ve Sinope'den karşıladığını göstermektedir. Bu dönemde kentin en çok Peraia ile sıkı bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır. Coğrafi olarak yakınında yer alan diğer merkez Knidos'tan bu dönemde ürün temin ettiği, Türküyusu Mahallesi kazılarında ele geçen Zenon B Grubu amphoralara ait mühürler yardımıyla bilinmektedir⁴ ancak Eski Çeşme Mahallesi kazılarında Knidos amphora mühürlerinin bu erken evresine tarihlenen bir bulgu ile karşılaşılması MÖ III. yüzyıl içerisinde Kos (no. 22), Paros (no. 25) ve olasılıkla Nikandros Grubu amphoraları da (no. 27) kentin şarap tüketiminde tercih edilen diğer merkezleri kanıtlamaktadır.

MÖ II. yüzyılda, özellikle yüzyılın başlarından itibaren Rhodos Adası üretimleri Halikarnassos'a daha düzenli ve yoğun olarak ulaşmaya başlar. MÖ III. yüzyılın sonlarından itibaren Peraia'da amphora üretimi sona ermiştir. Dolayısıyla Rhodos şarabı zaten artık Ada üretimi amphoralar içerisinde tüketicilere gönderilmektedir. Halikarnassos da MÖ II. yüzyılda öncelikle Rhodos ürünlerini, diğer merkezlerin ürünlerine oranla daha fazla tüketmiştir. Bu yüzyılda Knidos da ürünlerini kente ulaştıran diğer üretim merkezi olmuştur. Halikarnassos ve Knidos bağlantısının MÖ I. yüzyıl başlarında da devam ettiği ele geçen duoviri isimleri yazılı mühürlü kulptan anlaşılmaktadır. Hellenistik Dönem'in diğer önemli ucuz şarap üreticisi Kos da Halikarnassos'a MÖ II. yüzyılda ürünlerini gönderen merkezler arasında yer almıştır. MÖ I. yüzyılda da, Knidos'un olduğu gibi, Kos ile Halikarnassos ilişkileri devam etmiştir.

Bodrum, Eski Çeşme Mahallesi kazıları buluntuları, kentin Hellenistik Dönem ticari bağlantılarına ışık tutarken aynı zamanda amphora mühür çalışmaları açısından da önem taşımaktadır. Kazı-

⁴ Bk. Cankardeş Şenol *et al. baskıda.*

larda ele geçen bazı mühürler, yayınlanmış benzerleri olmadığı için, bilim dünyasına ilk kez sunulmaktadır. Bu mühürler, Rhodos üretimi bir amphoraya ait kulp üzerinde yer alan, yönetici Ἰσόδοτος'un adını taşıyan no. 2 ve yönetici Χαρμοκλῆς ve ay adı Βαδρόμοις'un yazılı olduğu no. 5, Rhodos Peraiası amphorasına ait ve olasılıkla yönetici Δαμοκράτης Γ'in adını taşıyan no. 11 ve Kos amphoralarına ait 3 mühür no. 21-23'tür. Bu mühürler, Eski Çeşme Mahallesi kazı buluntuları yardımıyla tespit edilmiş, yeni kalıp numaraları verilmiş ve amphora mühür veri tabanına eklenmiştir.

Bu çalışmada ele alınan amphora mühürleri, buluntuların kökenlere göre sayısal yoğunluğundan yola çıkılarak sunulmuştur. Buna göre, Rhodos, Rhodos Peraiası, Knidos, Kos ve diğer kökenli amphora mühürleri aşağıda yer almaktadır.

1. Rhodos Amphora Mühürleri

A. Yönetici Mühürleri

1. Env. no.: EÇ.815/40.36 2018/53 (EtD 18/526). Dikdörtgen, 3,7 x 1,8 cm. Yönetici: Ἀρχιλαΐδας, ay adı Πανάμοις. Kalıp: RE-APXILAIΔΑΣ-ΠΑΝΑΜΟΣ-004. Fig. 3a-b.

Fig. 3a

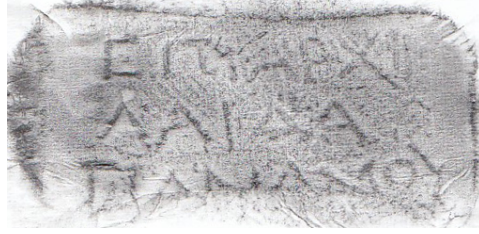

Fig. 3b

Ἐπί Ἀρχι-
λαΐδα
Πανάμου

Mühürde yönetici Ἀρχιλαΐδας'ın adı yer almaktadır. Yönetici, Rhodos mühür kronolojisine göre MÖ ca. 165/163 yılına tarihlenmektedir⁵. Yöneticinin görevli olduğu yılda amphora üretim faaliyetlerini sürdüren üreticiler, Ἀγαθοκλῆς III⁶, Ἀγορᾶναξ⁷, Ἀμύντας, Ἀριστοκλῆς II⁸, Δαμοκλῆς⁹, Δίος I¹⁰, Δωρίων¹¹, Μαρσούας¹² ve Νικασίων'dur¹³. Halikarnassos'tan ele geçen bu mühürle aynı kalıptan elde edilmiş bir mühür, Aleksandreia Benaki Koleksiyonu'nda yer almaktadır¹⁴.

2. Env. no.: EÇ.815/40. M4 2018/392 (EtD 18/605). Dikdörtgen, 2,8 x 1,9 cm. Yönetici: Ἰσόδοτος,

⁵ Finkielsztein 2001, 192 tablo 19. Bu makalede yer alan yöneticilerin görev yılları için Finkielsztein 2001'de yayımlanan amphora mühür kronolojisi kullanılmıştır. Bazı yöneticilerin görev yıllarındaki son düzenlemeler için bk. Finkielsztein 2021, 206-208.

⁶ Nicolaou 2005, 422 no. 85.

⁷ Nicolaou 2005, 443 no. 149.

⁸ Grace 1949, 187 no. 4-5 lev. 20; 1985, 11; Grace & Savvatiyanou Petropoulakou 1970, 279 dn. 2 ve 291; Empereur & Guimier Sorbets 1986, 130; Jöhrens 2001, 375 lev. 5, 2, 376, lev. 6.1 ve 386 no. 35; Nicolaou 2005, 419, 72.

⁹ Bleckmann 1907, 31 no. 1.

¹⁰ Botti 1901, 225 no. 4 (iki isimli mühür).

¹¹ Badoud 2010, 170 not 31.

¹² Finkielsztein 2001, 109.

¹³ Barker 2004, 82, amphora sixteen; Nicolaou 2005, 425 no. 107.

¹⁴ Cankardeş Şenol 2015a, 537.

Kalıp: RE-ΙΣΟΔΟΤΟΣ-008. Fig. 4a-b.

Fig. 4a

Fig. 4b

Ἰσοδ-
ότου

Yönetici Ἰσόδοτος'un adının yer aldığı bu mühür, yöneticinin şimdiye kadar tespit edilememiş bir kalıbına işaret etmektedir. Yöneticinin üretici Βοῖσκος¹⁵ ve Ἱεροτέλης'in¹⁶ faaliyet dönemlerini tarihlediği bilinmektedir. Halikarnasos'tan ele geçen bu mühür taşıyan amphora olasılıkla üretici Βοῖσκος'a ait olmalıdır. Üreticiye ait RF-ΒΟΙΣΚΟΣ-001¹⁷ kalıbı ile yazı karakteri ve harfler üzerine, mühür basıldıktan sonra sivri bir cisimle yapılan müdahaleler bakımından benzerlik göstermektedir. Yönetici *Period Ib*'ye MÖ ca. 262-ca. 247 yılları arasına tarihlenmektedir. Yöneticinin adını taşıyan farklı kalıplar için bk. Cankardeş Şenol 2015b: 307 ve www.amphoralex.org.

3. Env. no.: EÇ.815/40.M19.2018/378 (EtD 18/551). Dikdörtgen, sağ kırık x 2,0 cm. Yönetici: Σωσικλῆς, ay adı Θεσμοφόριος. Kalıp: RE-ΣΩΣΙΚΛΗΣ-ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΟΣ-003. Fig. 5a-b.

Fig. 5a

Fig. 5b

Ἐπὶ Σωσ[ι]-
κλεῦ[ς]
Θεσμο[φορίου]

MÖ ca. 157-ca. 155 yılları arasında bir yıl görevli olduğu bilinen Σωσικλῆς, üreticiler Ἀντίμαχος¹⁸, Ἀριστοκλῆς II¹⁹, Ἐπίγονος II, Μαρσύας²⁰, Ὀνασιόκος²¹ ve Πολύξενος'un²² faaliyetlerini denetlemiştir. Yöneticinin bu kalıpla aynı kaşeden elde edilmiş mühürler Aleksandreia'da²³ ve Tel Atrib'de²⁴ ele geçmiştir.

4. Env. no.: EÇ.815/40.M19.2018/396 (EtD 18/609). Yuvarlak, R. 2,9 cm, yuvarlak ağız kenarı, yazıt iki daire arasında. Yönetici: Τιμόδικος, ay adı Κάρνειος. Kalıp: RE-TΙΜΟΔΙΚΟΣ-ΚΑΡΝΕΙΟΣ-005. Fig. 6a-b.

¹⁵ Üreticiye ait Rhodos'tan tamamı korunmuş iki amphora (ΜΣ 158 ve ΜΣ 541) yönetici tarafından tarihlenmektedir (V. Grace arşivi).

¹⁶ Doğer 1996, 248.

¹⁷ Bk. www.amphoralex.org.

¹⁸ Deshayes 1963, 34 no. 32 lev. LXVIII, 1-2; Nicolaou 2005, 415 no. 49.

¹⁹ Calvet 1982, 20 no. 32; Nicolaou 2005, 412 no. 36.

²⁰ Finkielsztejn 2001, 130 tablo 8.

²¹ Hall 1882-1885, 393 no. 5067; Grace 1948, 146; Nicolaou 2005, 410 no. 24.

²² Nicolaou 2005, 440 no. 143.

²³ Cankardeş Şenol 2016, 375.

²⁴ Sztetyło 2000, 86 no. 42.

Fig. 6a

Fig. 6b

[Επ]ι Τιμοδικου Καρνειου
gül

Yönetici Τιμόδικος, MÖ ca. 145 yılında görevli olup, ticari faaliyetlerin kontrolünü üstlenmiştir. Yöneticinin görevli olduğu yılda üreticiler Αριστοκλής II, Βρόμιος, Εὐκλειτος²⁵, Θεύμναστος²⁶, Ἰέρων²⁷, Ἴπποκράτης²⁸ ve Σωσίλας²⁹ amphora üretim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Halikarnassos'ta ele geçen bu mühürle aynı kalıptan elde edilen mühürler Aleksandria³⁰ ve Pergamon'da³¹ görülmektedir. Aleksandria'da ele geçen mühürde, ay adında iota harfi eksiktir. Ancak burada yer alan mühürde ise bu harfin eklenmiş olduğu görülmektedir. Dolayısıyla aynı kalıptan elde edilmiş olmakla birlikte yöneticinin bu kalıbından elde edilmiş mühürlerde iota ile ilişkili küçük bir fark bulunmaktadır.

5. Env. no.: EÇ.815/40. M5 2018/409 (EtD 18/615). Sarmaşık yaprağı formunda, 3,2 x 2,8 cm, isimler kısaltma olarak yazılmıştır. Yönetici: Χαρμοκλῆς, ay adı Βαδρόμιος. Kalıp: RE-XAPMOΚΛΗΣ-ΒΑΔΡΟΜΙΟΣ-002. Fig. 7a-b.

Fig. 7a

Fig. 7b

Ἐπι [X]αρ(μοκλεῦς)
yatay çizgi
Βατρο(sic

Mühürde yönetici Χαρμοκλῆς'in adının yer aldığı düşünülmektedir³². Yönetici ismi ve ay adı kısaltma olarak yazılmıştır. Mühür formu, amphora üreticisinin Ἐπίγονος I olduğunu ortaya koymaktadır. Üreticinin faaliyetini *Period II* (MÖ ca. 234-ca. 199) içerisinde gerçekleştirdiği bilinmektedir³³. MÖ ca. 219-ca. 211 yılları arasında bir yıl yöneticilik görevini üstlenen Χαρμοκλῆς, üretici Ἐπίγονος

²⁵ Porro 1914, 385 no. 41-42; Finkielsztejn 2001, 123 ve 155 tablo 12.1.

²⁶ Zeitoun vd. 1998, 387, 389-391 fig. 34- 35, 37, 39.

²⁷ Porro 1914, 383 no. 17-18; Pianu 1980, 16 no. 5.

²⁸ Rhodos, A 558 (J.-Y. Empereur arşivi); Cankardeş Şenol 2000, 217 no. 139.

²⁹ Grace & Savvatiou Petropoulakou 1970, 311 E 31; Nicolaou 2005, 431 no. 123.

³⁰ Cankardeş Şenol 2017, 76.

³¹ Börker & Burow 1998, 100 no. 365 lev. 30.

³² Mühürdeki yönetici isminin restorasyonundaki yardımlarından dolayı Dr. Finkielsztejn'a teşekkürlerimizi sunarız.

³³ Cankardeş Şenol 2017, 226 ve s. 242. Bu iki listede üreticinin faaliyet dönemi için verilen başlangıç tarihi (MÖ ca. 219-ca. 211), ele geçen son verilerle daha erkene çekilebilmektedir ve üreticinin *Period II* başından yaklaşık *Period IIc*'nin ortalarına kadar amphora üretimini sürdürdüğü belirlenmiştir.

Γin yanı sıra, Διονύσιος Π³⁴, Ἑλλάνικος, Θεόδωρος, Μένων Ι³⁵, Πασίων (?) ve Πρόθυμος'un³⁶ amphoralarını da tarihlemektedir. Burada yer alan kalıp daha önceden bilinmeyen bir kalıptır. Ayrıca ay adı ile birlikte yöneticinin adını taşıyan ilk sarmaşık yaprağı formunda mührü olması açısından da önem taşımaktadır.

B. Üretici Mühürleri

6. Env. no.: EÇ.815/40.M3.2018/381 (EtD 18/594). Dikdörtgen, 3,8 x 1,4 cm, nu retrograd, yuvarlak ağız kenarı. Üretici: Ἀγοράναξ, ay adı Θεσμοφόριος. Kalıp: RF-ΑΓΟΡΑΝΑΞ-ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΟΣ-007. Fig. 8a-b.

Fig. 8a

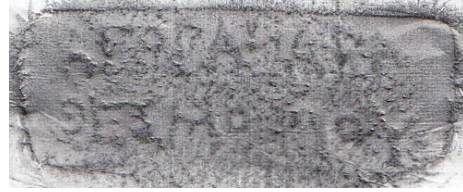

Fig. 8b

Ἀγοράνακτ[ος]
Θεσμοφορίου

Mühür üretici Ἀγοράναξ'ın adını ay adı Θεσμοφόριος ile birlikte taşımaktadır. Üretici, MÖ ca. 209-ca. 205 – ca. 164/162 yılları arasında faaliyette bulunan en aktif amphora üreticilerinden biridir. Bugüne kadar ele geçen tam amphora veya iki kulpu da korunmuş amphora parçaları ya da mühürlerin stilistik benzerlikleri yardımıyla üreticinin 41 yönetici ile bağlantısı, dolayısıyla söz konusu yıl kadar amphora üretim faaliyetinde bulunduğu tespit edilmiştir³⁷. Üreticinin burada incelenen kalıbı ile benzer bir mühür Aleksandreia Benaki Koleksiyonu'nda yer almaktadır³⁸.

7. Env. no.: EÇ.815/40.M17.2018/379 (EtD 18/592). Yuvarlak, R. 3,0 cm, yuvarlak ağız kenarı. Üretici: Ἀπολλώνιος. Kalıp: RF-ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ 01-004. Fig. 9a-b.

Fig. 9a

Fig. 9b

Ἀπολλωνίου vac.
gül

Mühürde adı yer alan üretici Ἀπολλώνιος, *Period III* (MÖ ca. 198-ca.161) içerisinde faaliyette bulunmuştur. Üreticinin tarihlenmesi, Pergamon depozitinde ele geçen iki mührü yardımıyla tespit edil-

³⁴ Doğer 1997, 249.

³⁵ Finkielsztejn 2001, 112 tablo 4.

³⁶ Badalians 1980, 165.

³⁷ Üreticinin faaliyetini tarihlenen ya da tarihlediği önerilen yöneticiler için bk. Cankardeş Şenol 2017, 222 ve 243-244.

³⁸ www.amphoralex.org.

miştir³⁹. Herhangi bir yönetici ile bağlantısı henüz bilinmemektedir. Burada incelenen mühürle aynı kalıptan elde edilmiş bir mühür Aleksandria Greko-Romen Müzesi'nde⁴⁰, bir diğer mühür ise Atina Milli Müzesi'nde⁴¹ yer almaktadır. Üreticiye ait az sayıda kalıp bilinmektedir. Bu da üreticinin faaliyetinin çok uzun sürmediğinin bir göstergesidir⁴².

C. Okunamayan Mühürler

8. Env. no.: EÇ.815/40.M3.2018/380 (EtD 18/593). Dikdörtgen, 3,3 x 1,1 cm. Fig. 10a-b.

Fig. 10a

Fig. 10b

[.....]-
του [.....]

Mühür üzerindeki yazıt restore edilememiştir. Kulp formundan hareketle mühürü *Period III* (MÖ ca. 198-ca.161) veya *IV*'e (MÖ ca. 160-ca. 146) tarihlemek mümkündür.

2. Rhodos Peraiası Amphora Mühürleri

A. Yönetici mühürleri

9. Env. no.: EÇ.815/40.M18.2018/384 (EtD 18/597). Yuvarlak, R. 2,6 cm. Yönetici: Ἀρετακλῆς, Kalıp: RE-APETAKΛΗΣ-004. Fig. 11a-b.

Fig. 11a

Fig. 11b

Ἀρετακλῆς
Nokta

Mühür, MÖ ca. 235 yılında yöneticilik görevi yaptığı düşünülen Ἀρετακλῆς'e aittir. Δαμοσθένης II⁴³, Δημήτριος I⁴⁴, Διονύσιος I⁴⁵, Ἱεροτέλης⁴⁶ ve Ποταμοκλῆς⁴⁷, yöneticinin görevli olduğu yılda amphora

³⁹ Börker & Burow 1998, 44 no. 404-405.

⁴⁰ Alex ABC 319.29 (www.amphoralex.org).

⁴¹ ANM N 64 EM 5.

⁴² Üreticiye ait farklı kalıplar, Aleksandria Benaki Koleksiyonu ve Aleksandria Greko-Romen Müzesi'nin (bk. www.amphoralex.org) yanı sıra yukarıda sözü edildiği gibi Atina Milli Müzesi ve ayrıca Atina Agorası'nda (SS 6582) ve Karatobe'de (Fedoseev 2017, 225 no. 283) bulunmaktadır.

⁴³ Lawall 2007, 32, AH2.

⁴⁴ Rhodos Müzesi'nde bir amphora, MΣ 600 (J.-Y. Empereur arşivi); Grace 1986, 559 fig. 5, no. 27 ve 564 no. 23.

⁴⁵ Grace 1950, 139 no. 1-2.

⁴⁶ Grace 1963, 328 note 20; Doğer 1996, 247.

⁴⁷ Rhodos Müzesi'nden bir amphora, A 409 (J.-Y. Empereur arşivi).

üretimi gerçekleştiren üreticiler arasında yer almaktadırlar. Halikarnassos'ta ele geçen bu mühür, üretici Ἰεροτέλης'in atölyesinde üretilen bir amphoranın üzerinde olmalıdır. Bu mühürle aynı kalıptan elde edilen bir mühür Aleksandreia Benaki Koleksiyonu'nda yer almaktadır⁴⁸.

10. Env. no.: EÇ.815/40. M19 2018/394 (EtD 18/607). Yuvarlak, R. 2,2 cm, hilal biçiminde sigma, bant biçiminde ağız kenarı. Yönetici: Ἀριστᾶναξ. Kalıp: RE-ΑΡΙΣΤΑΝΑΞ-005. Fig. 12a-b.

Fig. 12a

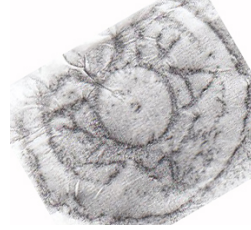

Fig. 12b

Ἀριστᾶναξ *retr.*
nokta

Ἀριστᾶναξ, MÖ ca. 262-ca.247 yılları arasında bir yıl yöneticilik görevi yapmıştır. Yöneticinin üretici Ἰεροτέλης ile bağlantısı, üreticinin Hisarönü (Bybassos) yakınlarındaki atölyelerine ait atıklarda ele geçen mühürleriyle kanıtlanmaktadır⁴⁹. Aynı kalıptan elde edilmiş mühürler Kaunos'ta ele geçmiştir⁵⁰.

11. Env. no.: EÇ.815/40.M19.2018/391 (EtD 18/604). Yuvarlak, R. 2,0 cm, retrograd yazıt, hilal biçiminde sigma, merkez boş. Yönetici: Δαμοκράτης I. Kalıp: RE-ΔΑΜΟΚΡΑΤΗΣ 01-?. Fig. 13a-b.

Fig. 13a

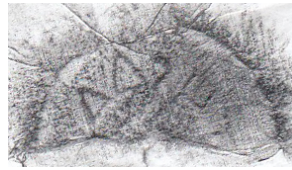

Fig. 13b

Δα[μοκρά]της *retr.*

Mühürde adı yer alan yönetici Δαμοκράτης I'in MÖ ca. 244-ca. 236 yılları arasında bir yıl yöneticilik görevini üstlendiği bilinmektedir. Yöneticinin mühürlerinde ay adı bulunmamaktadır. Ancak Aleksandreia Benaki Koleksiyonu'nda yer alan bir mühründe ay adının yer alması⁵¹, yöneticinin görevli olduğu yılın, Rhodos'ta ay isimlerinin mühürler üzerinde görülmeye başladığı kabul edilen MÖ ca. 240 yılı civarında olduğunu kanıtlamaktadır. Yöneticinin görevli olduğu yılda üreticiler Ἀγησικλῆς⁵², Ἄξιος⁵³, Δικαῖος⁵⁴ ve Ἰεροτέλης⁵⁵ üretim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Yöneticinin yuvarlak formlu,

⁴⁸ Cankardeş Şenol 2015a, 289.

⁴⁹ Doğer 1996, 247. Ayrıca bk. Grace 1963-I, 328 dn. 20.

⁵⁰ Schmaltz 2016, 19-20, KA 38-39.

⁵¹ Cankardeş Şenol 2015b, 54 (RE-ΔΑΜΟΚΡΑΤΗΣ 01-YAKINΘΙΟΣ-001).

⁵² Rhodos'tan bir amphora, A 106/MΣ 576 (J.-Y. Empereur arşivi).

⁵³ Crowfoot 1957, 387; Empereur 1990, 208 no. 5 pl. 112a; Nicolaou 2005, 428 no. 114; Cankardeş Şenol 2015b, 56.

⁵⁴ Rhodos, A 105/MΣ 577 (J.-Y. Empereur arşivi).

⁵⁵ Doğer 1996, 247.

olasılıkla Peraia üretimi amphoralara ait mühürleri bilinse de⁵⁶ Halikarnassos'ta ele geçen bu mühürle aynı kalıptan elde edilmiş bir mühürü şimdilik bilinmemektedir. Mührün merkezi olasılıkla boştur. İsmi oluşturan harflerin tümü ve mührün merkezi görünmediği için mührü yeni kalıp numarası şimdilik verilmemiştir ancak yeni bir kalıp olduğunu vurgulamak yanlış olmayacaktır. Düğme formulu mühür tarzında olmakla birlikte mühür stiline farklılığı nedeniyle söz konusu mührün ait olduğu amphora Ἰεροτέλης atölyesinin üretimi olmamalıdır. Diğer taraftan üretici Δικαῖος'un da düğme formulu mühürleri bilinmektedir⁵⁷. Burada incelenen mührün yer aldığı amphoranın üreticisinin Δικαῖος olması mümkündür.

12. Env. no.: EÇ.815/40. M18 2018/385 (EtD 18/598). Yuvarlak, R. 2,2 cm. Yönetici: Ἰσόδοτος. Kalıp: RE-ἸΣΟΔΟΤΟΣ-003 ?. Fig. 14a-b.

Fig. 14a

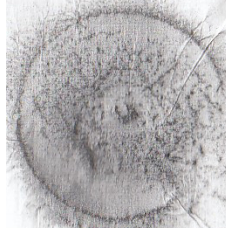

Fig. 14b

[Ἰσόδο]τος ?
nokta

Yönetici için bk. Yukarıda no. 2. Buradaki düğme formulu mühürle aynı kalıptan elde edilmiş olduğunu düşündüğümüz bir mühür Ephesos'ta ele geçmiştir⁵⁸.

13. Env. no.: EÇ.815/40. M19 2018/393 (EtD 18/606). Yuvarlak, R. 2,6 cm, hilal biçiminde sigma, kappa, sigma ve epsilon retrograd. Yönetici: Πολυκλής. Kalıp: RE-ΠΟΛΥΚΛΗΣ-012. Fig. 15a-b.

Fig. 15a

Fig. 15b

Πολυκλής
Nokta

MÖ ca. 262-ca. 247 yılları arasında bir yıl yöneticilik görevinde bulunan Πολυκλής'in, mühür formundan ve amphoranın kil renginden dolayı Peraialı üreticiler tarafından üretildiği anlaşılan bu mühür de yapılan kazı çalışmalarında ele geçmiştir. Yönetici, Peraia'nın en tanınmış amphora üreticisi Ἰεροτέλης'in⁵⁹ yanı sıra, Δαμοσθένης I⁶⁰, Δῶρος I⁶¹, Ὀνάσιμος I⁶² ve Ποσίδεος'un⁶³ faaliyetlerini de tarihlemektedir. Bu üreticiler arasında, örneğin Δαμοσθένης I ve Δῶρος I'in de düğme formuna

⁵⁶ Bk. Cankardeş Şenol 2015b, 55.

⁵⁷ Bk. www.amphoralex.org.

⁵⁸ Lawall 2007, 34 AH 9. Ayrıca bk. Cankardeş Şenol 2015b, 307.

⁵⁹ Doğer 1996, 248.

⁶⁰ Jöhrens 1999, 14 no. 12; Lawall 2007, 35 AH 11b.

⁶¹ Held *et al.* 2011, 333 ve 339 fig. 10.

⁶² Wallace Matheson & Wallace 1982, 300 dn. 23; Museteanu *et al.* 1978, 181 no. 31 (Üreticinin adı düzeltili.).

⁶³ Conovici & Garlan 2004, 106 no. 2.

benzeyen mühürleri olsa da burada incelenen mühür, olasılıkla Ἰεροτέλης atölyesine ait olmalıdır. Aynı kalıptan mühürler Aleksandreia⁶⁴, Kaunos⁶⁵, Patara⁶⁶ ve Didyma'da⁶⁷ ele geçmiştir.

14. Env. no.: EÇ.815/40. S3 2018/18 (EtD 18/517 (A)). Yuvarlak, R. 2,6 cm. Yönetici: Φιλώνδας, Kalıp: RE-ΦΙΛΩΝΔΑΣ-001. Fig. 16a-b.

Fig. 16a

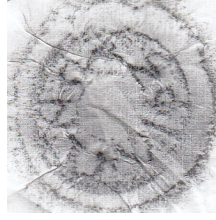

Fig. 16b

Φιλώνδας
Nokta

Bu mühürde adı görülen yönetici Φιλώνδας, MÖ ca. 233-ca. 220 yılları arasında bir yıl görev yapmıştır. Görev yaptığı bu yılda faaliyette bulunan üreticiler Δαμοσθένης II⁶⁸, Ζήνων I, Θεόδωρος⁶⁹, Ἰεροτέλης⁷⁰ ve Ποταμοκλῆς'in⁷¹ amphoralarında yöneticinin adını taşıyan mühürler ele geçmiştir. Burada ele alınan mühürle aynı kalıptan elde edilen mühürler Aleksandreia⁷² ve Tanais'te⁷³ ele geçmiştir.

B. Üretici mühürleri

15. Env. no.: EÇ.815/40. M20 2018/376 (EtD 18/589). Dikdörtgen, sağ kırık x 1,1 cm. Üretici: Ἀπολλωνίδας I. Kalıp: RF-ΑΠΟΛΛΩΝΙΔΑΣ 01-003. Fig. 17a-b.

Fig. 17a

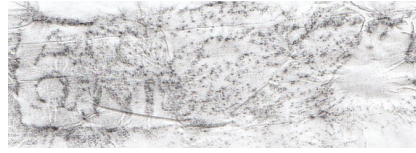

Fig. 17b

Ἀπ[ολλ]-
ωνί[δα]

Rhodos Peraiaisi'nda, Karaca ve Naltaş köyleri yakınlarında faaliyette bulunan⁷⁴ Ἀπολλωνίδας I'in adı bu mühür üzerinde yer almaktadır. Bu kalıpla aynı kaşeden elde edilmiş mühürler atölye buluntuları arasında tespit edilmiştir⁷⁵. Üreticinin faaliyet dönemi, amphoraları üzerinde adlarına rastlanan

⁶⁴ Cankardeş Şenol 2016, 274.

⁶⁵ Schmaltz 2016, 50 KA 112.

⁶⁶ Dünder 2017, 292 RhPr 10.

⁶⁷ Jöhrens 2004a, 501 no. 7.

⁶⁸ Rhodos, Kakoula E, MΣ 612=Kakoula 112 (V. Grace arşivi).

⁶⁹ Jöhrens 2001, 405 no. 129; Finkielsztejn 2001, 105 tablo 3.

⁷⁰ Doğer 1996, 248. Ayrıca bk. Cankardeş Şenol & Alkaç 2007, 313 no. 24'ün altında.

⁷¹ Finkielsztejn 2001, 105 tablo 3.

⁷² Cankardeş Şenol & Canoğlu 2009, 147 B94; Cankardeş Şenol 2017, 157.

⁷³ Jöhrens 2004b, 155 no. A1 lev. 5.

⁷⁴ Doğer & Şenol 1996, 59-73.

⁷⁵ Doğer & Şenol 1996, 72 no. 6 ve 8 fig. 22 ve 24.

yönetici Άγιος⁷⁶ ve Τιμοκλῆς I⁷⁷ yardımıyla MÖ ca. 244 ve ca. 236 yılları arasına tarihlenmektedir.

3. Knidos Amphora Mühürleri

16. Env. no.: EÇ.815/40. S5 2018/395 (EtD 18/608). Dikdörtgen, 4,5 x 1,5 cm, hilal biçiminde sigma. Yönetici: Δεξιφάνης, üretici Νικασιγέννης. Kalıp: KE-ΔΕΞΙΦΑΝΗΣ-ΚΦ-ΝΙΚΑΣΙΓΕΝΝΗΣ-001 (KT 1077). Fig. 18a-b.

Fig. 18a

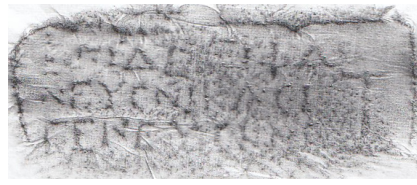

Fig. 18b

Ἐπί Δεξιφά-
νευς Νικασι-
γέννης Κνί(ς) αρα

Yönetici Δεξιφάνης ve üretici Νικασιγέννης'in adını taşıyan bu mühürde ethnikon kısaltma olarak yazılmıştır. Mühürde sağ tarafta aşağı doğru yönelmiş çapa sembolü yer almaktadır. Yöneticinin görevli olduğu yıl MÖ ca. 188-ca. 167 yılları arasındadır⁷⁸. Aynı kalıptan elde edilmiş bir mühür Kenchreai'da ele geçmiştir⁷⁹.

17. Env. no.: EÇ.815/40. M20 2018/377 (EtD 18/590). Dikdörtgen, 4,5 x 1,7 cm. Yönetici: Πτολεμαῖος, üretici Πυθόνικος, Kalıp: KE-ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ 02-ΚΦ-ΠΥΘΟΝΙΚΟΣ-001 (KT 1164). Fig. 19a-b.

Fig. 19a

Fig. 19b

Ἐπί Πτολεμαί-
ου Πυθονί-
κου Κνίδι-
boğa başı
ον

Mühürde yönetici Πτολεμαῖος ve üretici Πυθόνικος'un isimleri ve ethnikon yer almaktadır. Sağda ters duran boğa başı sembolü bulunmaktadır. Yönetici MÖ ca. 146- MÖ II. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir⁸⁰. Aynı kalıptan elde edilmiş mühürler Delos kazılarında ele geçmiştir⁸¹.

18. Env. no. : EÇ.815/40. M18 2018/382 (EtD 18/595). Dikdörtgen, 3,9 x 1,9 cm, ilk sigma hilal biçimince, omega açık, nu retrograd, yuvarlak ağız kenarı. Yönetici: Ἐπινικίδας I, üretici Σωτίων. Kalıp: KE-ΕΠΙΝΙΚΙΔΑΣ-ΚΦ-ΣΩΤΙΩΝ-001 (KT 1215). Fig. 20a-b.

Fig. 20a

Fig. 20b

Ἐ[πινικί]δα
[Σωτίων]ς

⁷⁶ Thasos limanından bir buluntu (J.-Y. Empereur arşivi).

⁷⁷ Doğer & Şenol 1996, 71.

⁷⁸ Grace 1985, 33.

⁷⁹ Adamsheck 1979, 27 no. Gr 62.

⁸⁰ Grace 1985, 34.

⁸¹ TD 88 ve TD 2506. Bk. www.amphoralex.org.

Mühür yönetici Ἐπινικίδας I ve üretici Σωτίων'un adlarını taşımaktadır. Mühürde ethnikon ve sembol bulunmamaktadır. Yöneticinin görevli olduğu yıl *Period IVA* (MÖ ca. 188-ca. 167) içerisinde yer almaktadır. Bu mühürle aynı kalıptan elde edilmiş mühürler çeşitli merkezlerde ele geçmiştir⁸².

19. Env. no.: EÇ.815/40. S5 2018/294 (EtD 18/575). Dikdörtgen, 5,3 x 2,0 cm, hilal biçiminde epsilon ve sigma, yuvarlak ağız kenarı. Duoviri: Ἀριστόβουλος ve Μελάντας, Kalıp: KD-ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ-ΜΕΛΑΝΤΑΣ-004 (KT 1532). Fig. 21a-b.

Fig. 21a

Fig. 21b

[Ἀριστό]βουλο[ς] herme
Μ[ελ]άντας

Mühür duoviri Ἀριστόβουλος ve Μελάντας'ın adını ve sağ tarafta dikey pozisyonda herme sembolünü taşımaktadır. Bu mührü eşlik eden ve yönetici Ἐρμῶν ile üretici Ἐρμόφαντος'un adını taşıyan mühür KT 605 (KE-ΕΡΜΩΝ-ΚΕ-ΕΡΜΟΦΑΝΤΟΣ-001) olmalıdır⁸³. Duovirinin görev aldığı dönem Knidos mühür kronolojisine göre *Period VI*'da, MÖ ca. 107-ca. 88 yılları arasındadır. Delos'ta söz konusu duovirinin adlarını taşıyan çok sayıda mühür, Halikarnassos'taki bu mühür ile aynı kalıptan elde edilmiştir.⁸⁴ Aynı kalıptan mühürler Atina Agorası⁸⁵ ve Tenos kazılarında⁸⁶ ele geçmiştir. Atina Milli Müzesi'nde de yayımlanmış⁸⁷ ve yayımlanmamış⁸⁸ örnekler yer almaktadır.

20. Env. no.: EÇ.815/40. M18 2018/387 (EtD 18/600). Dikdörtgen, 4,4 x 1,9 cm. Fig. 22a-b.

Fig. 22a

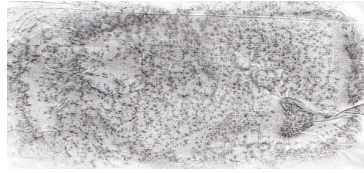

Fig. 22b

[.....]
[.....]
[.....] sarmaşık yaprağı

Mühür üzerinde yer alan yazıt, tamamen silik olduğu için, okunamamaktadır. Sadece sağ altta yer alan sarmaşık yaprağı sembolü görülebilmektedir. Bu sembolü taşıyan mühürlerin bilinmesine karşın sembolün tam olarak benzeri tespit edilemediği için kalıbı belirlemek mümkün olmamaktadır. Hellenistik Dönem içerisinde mührün genel bir tarihlenmesini yapmak gerekirse buradaki biçimde sarmaşık yaprağı sembolünün kullanıldığı mühürlerden hareketle, MÖ II. yüzyıla verilmesi mümkündür.

4. Kos Amphora Mühürleri

21. Env. no.: EÇ.815/40.M19.2018/390 (EtD 18/603). Dikdörtgen, 3,7 x 1,2 cm, yuvarlak ağız kenarı.

⁸² Dumont 1871, 296 no. 159; Jefremow 1995, 190 no. 416-418; Jöhrens 1999, 144 no. 436. Atina Milli Müzesi'nde de aynı kalıptan elde edilmiş mühürler yer almaktadır.

⁸³ Grace & Savvatiyanou Petropoulakou 1970, 345-346 E 162 lev. 58.

⁸⁴ TD 108, TD 920, TD 1168, TD 1636, TD 2721, TD 3122, TD 4303, TD 5201.

⁸⁵ Grace 1934, 266 no. 190 (SS 278 ve ayrıca SS 1814); Etienne 1986, 249 no. 174-175.

⁸⁶ Etienne 1986, 249 no. 176.

⁸⁷ Jöhrens 1999, 221-222 no. 736.

⁸⁸ KT 1532 EM 1-7.

Üretici: Ἀντίφιλος (?). Kalıp: KO-ANTIFIAOΣ-003. Fig. 23a-b.

Fig. 23a

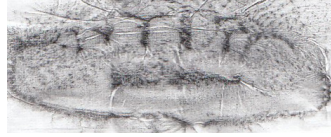

Fig. 23b

[A]ντιφι[λ....]
lobut, sola doğru

Mühürde yer alan yazıtın baş kısmı kırık, son kısmı ise iyi basılmamıştır. Korunan harflerin nu, tau, iota ve phi olmasından ve alt kısmında yatık sola doğru lobut sembolünün yer almasından hareketle ismin, Ἀντίφιλος olabileceği önerilmektedir. Aleksandreia Benaki Koleksiyonu'nda bu ismi taşıyan bir adet mühür yer almaktadır. Mühür üzerinde isim nominativus halde yazılmıştır ve altta sola dönük lobut yer almaktadır.⁸⁹ Koleksiyonda sağ kısmı kırık olup sadece ismin Ἀντ[şeklinde baş kısmı ve lobutun da sol bölümünün görüldüğü bir diğer mühür de olasılıkla aynı ismi taşımaktadır⁹⁰. Bu iki mühür farklı kalıplardan elde edilmiştir. Ancak her ikisinde de lobut sembolü, üzerinde dikenleri belirtilerek, daha gerçekçi yapılmıştır. Bu sembol Halikarnassos örneğinde stilize olarak görülmektedir ve yazıt karakterinden de yola çıkarak tüm üç örneğin birbirinden farklı olduğunu söylemek mümkündür. Aleksandreia'da CEAlex tarafından yapılan kurtarma kazılarında ele geçen ve aynı ismi taşıyan bir diğer mühür de yine farklı bir kalıptan elde edilmiştir⁹¹. Burada incelenen mühürün de farklı bir kalıptan basılmış olduğu anlaşılmaktadır. Mührü, MÖ II.-I. yüzyıllara tarihlemek mümkündür.

22. Env. no.: EÇ.815/40. M19.2018/389 (EtD 18/602). Dikdörtgen, 1,8 x 1,1 cm. Kalıp: KO-ΔΗ(-001. Fig. 24a-b.

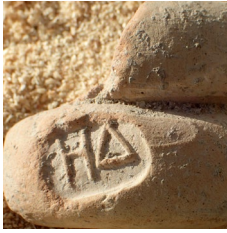

Fig. 24a

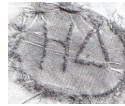

Fig. 24b

Δη(retr.

Mühür üzerinde delta ve eta harfleri yer almaktadır. Bu harfler olasılıkla Δη- ile başlayan bir ismin kısaltması olmalıdır. Kos mühürleri üzerinde tamamı yazılı olan Δημήτριος⁹² ve Δημέας⁹³ isimleri bilinmektedir. Δημήτριος ismine ait olduğu düşünülen Δημη(, Δημητ(, Δημητρ(, Δημητρι(ve Δημέας

⁸⁹ Alex ABC 0749.1316.

⁹⁰ Alex ABC 0746.1186.

⁹¹ Cankardeş Şenol 2000, 492 no. 151.

⁹² Aleksandreia Benaki Koleksiyonu'nda bu ismi taşıyan farklı kalıplardan mühürler yer almaktadır (ABC 728.158; ABC 727.76; ABC 731.293; 740.789; 743.1011). CEAlex'in kurtarma kazılarında Fouad sektöründe de bu ismi taşıyan bir mühür ele geçmiştir (CEALEX F 067).

⁹³ Alex ABC 745.1092.

ismine de ait olabilecek Δημ(kısaltmaları yer almaktadır⁹⁴. Halikarnassos'tan ele geçen bu mühür de bu isimlerden birine ait olabilir. Nadlimanskoe'de ele geçen farklı kalıptan elde edilmiş Δη(kısaltmasını taşıyan mühür, MÖ III. yüzyıla tarihlenmiştir⁹⁵.

23. Env. no.: EÇ.815/40. M5 2018/179 (EtD 18/550). Dikdörtgen, 3,8 x 1,4 cm, hilal biçiminde sigma, retrograd yazıt. Sigma tekrarlanarak yazım hatası yapılmıştır. Üretici: Διοσκουρίδης. Kalıp: KO-ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΗΣ-003. Fig. 25a-b.

Fig. 25a

Fig. 25b

Διοσκου-
lyra ρίδου retr. sic

Mühürde Διοσκουρίδης ismi retrograd olarak iki satır hâlinde yer almaktadır. Sol tarafta büyük bir lyra sembolü bulunmaktadır. Kos amphoralarında bu isme rastlanmaktadır. Aleksandreia Benaki Koleksiyonu'nda 12 mühürde Διοσκουρίδης ismi görülmektedir. Bu örnekler iki farklı kalıptan elde edilmiş olup kalıplardan birinde isim retrograd olarak yazılmıştır⁹⁶. Tüm mühürler dikdörtgen ve yazıt tek satırdır. Halikarnassos'tan ele geçen mührün farklı bir kalıptan elde edildiği görülmektedir. Mısır'da Krokodilopolis-Arsinoe kentinden getirilen ve hâlen Milano Katolik Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan mühürler arasında Δίος ismini ve lyra sembolünü taşıyan bir örnek bulunmaktadır⁹⁷. Benzer bir mühür, Halikarnassos Türkkuyusu kazılarında da ele geçmiştir⁹⁸. Delos'ta ele geçen bir mühür de yine aynı özelliklere sahip olup V. Grace tarafından Δίος, Διοσκουρίδης'in kısaltması olarak önerilmiştir⁹⁹. Δίος şeklinde yazıt içeren mühürlerde görülen lyra sembolünün, burada incelenen ve Διοσκουρίδης isminin tamamının görüldüğü mühürde de yer alması, bu varsayımı güçlendirmektedir. Mührü MÖ II.-I. yüzyıllara tarihlenmek mümkündür.

24. Env. No.: EÇ.815/40.S 2.2018/135 (EtD 18/542). Dikdörtgen, 1. kırık x 0,8 cm, 2. Kırık x 0,8 cm, yuvarlak ağız kenarı, boynu ve iki kulpu korunmuş amphora parçası, ikincil mühür. Fig. 26a-b-c.

⁹⁴ Bu kısaltmaları taşıyan mühürler Benaki Koleksiyonu'nda, Aleksandreia kazılarında, Delos'ta ve çeşitli merkezlerde yer almaktadır. Benaki Koleksiyonu'ndan yayımlanmamış mühürler: Δημ(: ABC 730.286; ABC 733.428; ABC 746.1145; Stoyanov *et al.* 2017, 207 no. 358-359; Δημητ(: ABC 728.135; Δημητρ(: ABC 749.1315; Δημητρ(: ABC 0730.258; ABC 0738.696. Delos'ta ele geçen yayımlanmamış bir mühür Δημ(: TD 2540.

⁹⁵ Ivashchenko, Sinika 2017, 499 no. 32. Burada ele geçen mühürde yazıt soldan sağa doğrudur. Yerleşimin tarihi, ele geçen buluntular yardımıyla, MÖ V. yüzyılın sonundan MÖ III. yüzyılın ilk çeyreğinin sonu arasına tarihlenmektedir.

⁹⁶ KO-ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΗΣ-001 kalıbından (soldan sağa yazılmış) elde edilmiş mühürler: ABC 726.56; ABC 730.253; ABC 731.305; ABC 732.362; ABC 734.509; ABC 738.698; ABC 740.838.
KO-ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΗΣ-002 kalıbından (retrograd yazıtlı) elde edilmiş mühürler: ABC 735.516; ABC 738.701; ABC 740.814; ABC 743.967; ABC 744.1047.

⁹⁷ Criscuolo 1982, 114 no. 114.

⁹⁸ TRK 2018-1205/1 S3.126 (ETD 18/93A).

⁹⁹ Grace & Savvatiou Petropoulakou 1970, 363.

Fig. 26a

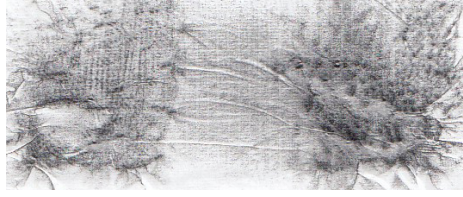

Fig. 26b

Fig. 26c

a. [.....]

b. [..]

Kos amphorasına ait bu amphora parçasının boyun kısmının bir bölümü ve iki ikiz kulpu korunmuştur. Kulpların biri üzerinde ana mühür kırık olarak ve ikincil mühürde silik olarak görülmektedir. Ana mühür üzerindeki yazıt ve ikincil mühür üzerindeki yazıt ya da sembol anlaşılammaktadır. MÖ II.-I. yüzyıla tarihlenmek mümkündür.

5. Paros amphora mührü

25. Env. No.: EÇ.815/40. M4. 2018/421 (EtD 18/626). Dikdörtgen, 2,7 x 0,9 cm, retrograd yazıt, yuvarlak ağız kenarı. Fig. 27a-b.

Fig. 27a

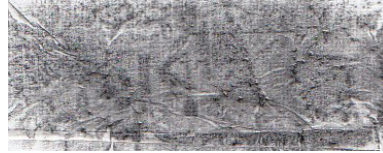

Fig. 27b

Παριον *retr. sic*

Mührde, Paros Adası'nın¹⁰⁰ ethnikonu genitivus hâlde Παριον şeklinde yer almaktadır. Delos buluntuları arasında ethnikon taşıyan 13 adet mühür ele geçmiştir¹⁰¹. Bunların bazıları üzerinde, buradaki örnekte görüldüğü biçimde ethnikon, hatalı biçimde omikron ile yazılmıştır¹⁰². Sadece ethnikon taşıyan Paros mühürleri, Atina Agorası ve Middle Stoa dolgusu buluntularından hareketle, olasılıkla MÖ II. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Grace, omikronla yazılmış olan Paros mühürlerinin, omega ile yazılı olan mühürlerden daha erken olabileceğini kanıtlayan bir kontekstle karşılaşmadığını belirtmektedir. Ethnikonla beraber kısaltma ya da tam isim taşıyan mühürlerin MÖ III. yüzyıl kadar erken bir tarihten olabileceklerini vurgulamaktadır. Delos'ta ele geçen bir mühürde omikron harfi ile yazılmış ethnikonla birlikte Ἐπάσιος (TD 5998) adına rastlanmaktadır. Pnyx'te Komos Sarnıcı buluntuları arasında da omikron harfi ile yazılmış ethnikonla birlikte Φλο(kısaltmasının (SS 10264) yer aldığı bir mühür ele geçmiştir¹⁰³. Olasılıkla bu buluntular, omikronlu ethnikon taşıyan Paros mühürlerinin MÖ III. yüzyıla tarihlenebileceğine ilişkin bir ipucu olarak değerlendirilebilir. Nitekim Halikarnassos buluntuları arasında yer alan bu mühürle aynı tabakada MÖ ca. 262-ca. 247 yılları arasına tarihlenen Rhodoslu yönetici Ἰσόδοτος'un mührü ele geçmiştir. Yukarıda ele alınan veriler ışığında burada incelenen Paros mührünü olasılıkla MÖ III. yüzyıla tarihlenmek uygun olacaktır.

6. Sinope amphora mührü

26. Env. No.: EÇ.815/40. M19.2018/388 (EtD 18/601). Dikdörtgen, 4,9 x 1,6 cm. Astynomos:

¹⁰⁰ Paros Adası'nda amphora üretimi ve atölyelere ilişkin buluntular için bk. Empereur & Picon 1986, 495-511.

¹⁰¹ Bazı Paros mühürleri için bk. Grace & Savvatiou Petropoulakou 1970, 358 E 225-226.

¹⁰² TD 724 ve TD 2424.

¹⁰³ Grace & Savvatiou Petropoulakou 1970, 358.

Χορηγίων Λεωμέδοντος, üretici Μιθρωπάστης, Fig. 28a-b.

Fig. 28a

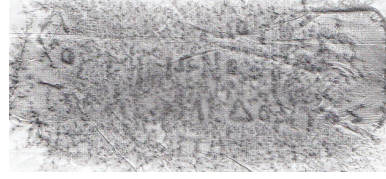

Fig. 28b

Ἄσ[τυνόμου]

Χορηγίωνος

το[υ Λεωμέ]δοντος quadrigada Nike

Μι[θρ]ωπάσ[της]

Mühür, astynomos Χορηγίων Λεωμέδοντος ile üretici Μιθρωπάστης'in adını taşımaktadır. Yazıtın sağ tarafında quadriga içerisinde Nike yer almaktadır. Aynı kalıptan elde edilmiş bir örnek Histria (Istros) kazılarında ele geçmiştir¹⁰⁴. Conovici, astynomosu Grup Vb altında ele almıştır ve Grup V'i MÖ ca. 257-190 yılları arasına vermektedir¹⁰⁵. Burada adı geçen üreticinin Grup IV'te yer alan bazı astynomoslarla da isminin beraber görüldüğü bilinmektedir¹⁰⁶.

7. Nikandros Grubu amphora mühürü

27. Env. No.: EÇ.815/40.M18.2018/283 (EtD 18/596). Yuvarlak, R. 2,0 cm. Fig. 29a-b.

Fig. 29a

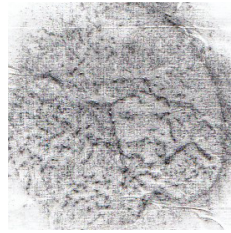

Fig. 29b

[.....]

Nikandros Grubu amphorasına ait bu mühürde olasılıkla ligatür halindeki harfler yer almakta ancak yazıtın restorasyonu yapılamamaktadır. Monogram ve ligatür harflere sahip Nikandros Grubu mühürleri, MÖ geç III. yüzyıl-MÖ II. yüzyıla tarihlenmektedir¹⁰⁷.

8. Kökeni bilinmeyen amphora mühürleri

28. Env. No. : EÇ.815/40. M18 2018/386 (EtD 18/599). Yuvarlak, R. 2,0 cm. Fig. 30a-b.

¹⁰⁴ Conovici 1988, 119 no. 394.

¹⁰⁵ Conovici 1988, 48 ve 51.

¹⁰⁶ Conovici *et al.* 1989, 115.

¹⁰⁷ Lawall 2007, 49.

Fig. 30a

Fig. 30b

[....]αριον[...]?

nokta

Yuvarlak formlu bu mührün yarısı kırık olarak ele geçmiştir. Yazıtta bazı harfler korunmuş olsa da ismin restorasyonunu yapmak mümkün değildir. Kil özelliklerinden ve kulp profilinden hareketle, mühürlü kulpun Peraia üretimi bir amphoraya ait olduğu düşünülmektedir. Bu özelliklerden dolayı da mühürlü kulpu MÖ III. yüzyıla tarihlenmek mümkündür.

Sonuç

Modern Bodrum ilçesinin Eski Çeşme Mahallesi, antik Halikarnassos kentinin surları içerisinde, Myndos Kapısı, tiyatro ve limana yakınlığı ile kent içerisinde önemli bir konumda yer almaktadır. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nden arkeologlar tarafından kurtarma kazılarında, kentin Hellenistik Dönemi'ndeki ticari faaliyetlerine ilişkin bilgiler sunan mühürlü amphora kulpları ile de karşılaşmıştır.

Toplamda 28 amphora mühründen 8'inin Rhodos, 7'sinin Rhodos Peraiası, 5'inin Knidos, 4'ünün Kos, birer adedinin de Paros, Sinope ve Nikandros Grubu amphoralarına ait olduğu belirlenmiştir. İyi korunmamış durumdaki tek örneğin de kökeni belirlenememekle birlikte Rhodos Peraiası üretimi olabileceği düşünülmektedir.

Ele geçen Rhodos Peraiası üretimi amphoralara ait mühürler, Halikarnassos ve Peraia bağlantısının, Peraia'da amphora üretiminin gerçekleştiği MÖ III. yüzyıl içerisinde, MÖ ca. 262-ca. 247 arası dönemden MÖ ca. 233-ca. 220 yılına kadar devam ettiğini belgelemektedir. Ele geçen mühürlerin çoğunluğu yönetici isimleri taşımaktadır. Bu yöneticiler, MÖ ca. 262-ca. 247 yılları arasında birer yıl görev yapan Ἀριστᾶναξ, Ἰσόδοτος ve Πολυκλῆς, MÖ ca. 244-ca. 236 arasında bir yıl görev yapan Δημοκράτης I, MÖ ca. 235'te yöneticilik görevi üstlenen Ἀρετακλῆς ve MÖ ca. 233-ca. 220 arasında bir yıl görevli olan Φιλῶνδας'tır. Kazıda ele geçen ve Peraia kökenli amphoraya ait tek üretici mührü ise Ἀπολλωνίδας Γ'in adını taşımakta ve üreticinin faaliyeti MÖ ca. 244-ca. 236 arasına verilmektedir. Bu amphora mühürleri, Halikarnassos'un bu dönem içindeki ithal şarap ihtiyacının önemli bir bölümünü, kendine yakın bir merkezden karşıladığını göstermektedir. Ancak MÖ ca. 262-ca. 247 yılları arasında bir yıl görev yapan yönetici Ἰσόδοτος'a ait bir başka mühür (no. 2), Rhodos Adası üretimi bir amphoraya ait kulp üzerinde yer almakta ve Halikarnassos'un belirtilen dönemde Rhodos Adası'ndan da şarap ithal ettiğini belgelemektedir. MÖ III. yüzyılın sonlarından MÖ II. yüzyılın ortalarına kadar kentin Rhodos ile bağlantısı devam etmiştir. Bunu kanıtlayan Rhodos Adası kökenli amphoralara ait mühürler, yönetici Χαρμοκλῆς (MÖ ca. 219-ca. 211), Ἀρχιλαΐδας (MÖ ca. 165/163), Σωσικλῆς (ca. 157-ca. 155), Τιμόδικος (MÖ ca. 145) ve üretici Ἀγορᾶναξ ve Ἀπολλώνιος Γ'in adlarını taşımaktadır.

Halikarnassos kentinin MÖ III. yüzyılda ticari bağlantı içerisinde olduğu diğer şarap üreticisi merkezler Kos, Paros ve Sinope'dir. Ele geçen buluntulardan anlaşıldığı üzere, bu dönem içerisinde bu merkezlerle yoğun bir ticari ilişkiden söz etmek mümkün görünmese de, söz konusu merkezlerden gelen ürünlerin Halikarnassos pazarında yer aldığı anlaşılmaktadır. Ephesos-Metropolis civarı üretimi olduğu bilinen Nikandros Grubu amphorasına ait bir mühür de kentte bu merkezin şarabının da tüketildiğini kanıtlamaktadır.

Kentte MÖ III. yüzyılda ithal şarap talebinin ağırlıklı olarak Rhodos Peraiası'ndan ve ikinci olarak Rhodos'tan sağlandığı ancak bu dönemde az miktarda Kos, Paros ve Ephesos-Metropolis ürünlerinin de kentte alıcı bulunduğu ve bu merkezlerle ticari bağlantıların olduğu görülmektedir.

MÖ II. yüzyıla gelindiğinde pazara hâkim ürünlerin çeşitlendiği ve Knidos ürünlerinin de tüketilmesi ile birlikte Halikarnassos'un Knidos'tan ithallere başladığı görülmektedir. Bu yüzyıla tarihlenen Rhodos ve Knidos buluntularının yaklaşık aynı sayıda olması, iki üretici kentin ürünlerinin Halikarnassoslularca eşit ölçüde tercih edildiğini göstermektedir. Ancak bu dönemde Kos şarabı da kente ulaşan ve talep gören bir ürün olmuştur.

Eski Çeşme Mahallesi kazılarında ele geçen buluntular, MÖ I. yüzyılda Kos Adası'ndan ithallerin devam ettiğini belgelerken Knidos ürünlerinin de varlığını kanıtlamaktadır. Türkkuyusu ve Çarşı Mahallesi kazılarında da gözlendiği üzere, bu mahallede yapılan kazılarda ele geçen bulgulara göre Rhodos şarabının MÖ I. yüzyılda Halikarnassos'ta tercih edilmediği anlaşılmaktadır.

Dizin

(Kısaltmalar: Amor.: Amorgos; As.: Astynomos, Duo.: Duoviri; Khi.: Khios; Kni.: Knidos; Ko.: Kos; Par.: Paros; Rh.: Rhodos; Rh. Per.: Rhodos Peraiası; Sin.: Sinope; üret.: üretici; yön.: yönetici)

A. Özel İsimler

Ἀγαθοκλῆς III, Rh. üret. 1

Ἀγησικλῆς, Rh. üret. 11

Ἄγησις, Rh. yön. 15

Ἀγοράναξ, Rh. üret. 1, 6

Ἀμύντας, Rh. üret. 1

Ἀντίμαχος, Rh. üret. 3

Ἀντίφιλος, Ko. üret. 21

Ἄξις, Rh. üret. 11

Ἀπολλωνίδας I, Rh. Per. üret. 15

Ἀπολλώνιος I, Rh. üret. 7

Ἄρετακλῆς, Rh. yön. 9

Ἀριστᾶναξ, Rh. yön. 10

Ἀριστόβουλος, Kni. duo. 19

Ἄριστοκλῆς II, Rh. üret. 1, 3-4

Ἀρχιλαΐδας, Rh. yön. 1

Βοΐσκος, Rh. üret. 2

Βρόμιος, Rh. üret. 4

Δαμοκλῆς, Rh. üret. 1

Δαμοκράτης I, Rh. yön. 11, dipnot 43

Δαμοσθένης I, Rh. üret. 13

Δαμοσθένης II, Rh. üret. 9, 14

Δεξιφάνης, Kni. yön. 16

Δη(, Ko. üret. 22

Δημέας, Ko. üret. 22

Δημ(, Ko. üret. 22, dipnot 86

Δημη(, Ko. üret. 22, dipnot 86

Δημητ(, Ko. üret. 22, dipnot 86

Δημητρ(, Ko. üret. 22, dipnot 86

Δημητρι(, Ko. üret. 22, dipnot 86

Δημήτριος, Ko. üret. 22

Δημήτριος I, Rh. üret. 9

Δικαῖος, Rh. üret. 11

Διονύσιος I, Rh. üret. 9

Δῖος, Ko. üret. 23

Δῖος I, Rh. üret. 1

Διοσκουρίδης, Ko. üret. 23, dipnot 88

Δωρίων, Rh. üret. 1

Δῶρος I, Rh. üret. 13

Ἐπίγονος I, Rh. üret. 5

Ἐπίγονος II, Rh. üret. 3

Ἐπινικίδας I, Kni. yön. 18

Ἐράσιος, Par. 25

Ἐρμόφαντος, Kni. üre 19

Ἐρμων, Kni. yön. 19

Εὐκλειτος, Rh. üret. 4

Ζήνων I, Rh. üret. 14

Θεόδωρος, Rh. üret. 14

Θεύναστος, Rh. üret. 4

Ἰεροτέλης, Rh. Per. üret. 2, 9-11, 13-14

Ἰέρων, Rh. üret. 4

Ἴπποκράτης, Rh. üret. 4
 Ἴσόδotos, Rh. yön. 2, 12, 25
 Μαρσύας, Rh. üret. 1, 3
 Μελάντας, Kni. duo. 19
 Μιθρωπάστης, Sin. üret. 26
 Νικασιγένης, Kni. üret. 16
 Νικασίων, Rh. üret. 1
 Ὀνάσιμος I, Rh. üret. 13
 Ὀνασιοικος, Rh. üret. 3
 Πολυκλῆς, Rh. yön. 13
 Πολύξενος, Rh. üret. 3
 Ποσίδεος, Rh. üret. 13
 Ποταμοκλῆς, Rh. üret. 9, 14
 Πυθόνικος, Kni. üret. 17
 Πτολεμαῖος, Kni. yön. 17
 Σωσικλῆς, Rh. yön. 3
 Σωσίλας, Rh. üret. 4
 Σωτίων, Kni. üret. 18
 Τιμόδικος, Rh. yön. 4
 Τιμοκλῆς I, Rh. yön. 15
 Φίλος, Par. 25
 Φιλώνδας, Rh. yön. 14
 Χαρμοκλῆς, Rh. yön. 5
 Χορηγίων Λεωμέδοντος, Sin. Ast. 26

B. Ay adları

Βαδρόμιος, Rh. 5
 Θεσμοφόριος, Rh. 3, 6
 Κάρνειος, Rh. 4
 Πάναμος, Rh. 1
 Ὑακίνθιος, Rh. dipnot 43

C. Semboller

Βοῦγα βασι, Kni. 17
 Çapa, Kni. 16
 Gül, Rh. 4, 7
 Herme, Kni. 19
 Lobut, Ko. 21
 Lyra, Ko. 23
 Nokta (düğme mühür), Rh. 9-10, 12-14
 Quadriga, Sin. 26
 Sarmaşık yaprağı, Kni. 20
 Yatay çizgi, Rh. 5

D. Edatlar

Ἐπί, Rh. 1, 3-4, Kni. 16-17

E. Etnikon

Κνίδιον, Kni. 16-17
 Παρίον, Par. 25

BİBLİYOGRAFYA

- Adamsheck B. 1979, "Stamped Amphora Handles". *Kenchreai, Eastern Port of Corinth IV*, 25-41.
- Badalians Y. S. 1980, "Nouvelles correspondances chronologiques des noms de personne sur les amphores rhodiennes". *SA 2*, 161-166.
- Badoud N. 2010, "Amphores Rhodiennes vues à Damas par Henri Seyrig". *Syria 87*, 165-172.
- Barker C. 2004, "The Use of Rhodian Amphorae in Hellenistic Graves at Nea Paphos, Cyprus". Eds. J. Eiring & J. Lund, *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens. (Monographs of the Danish Institute at Athens Vol. 5). *September 26-29, 2002*. Denmark, 73-84.
- Bleckmann F. 1907, *De Inscriptionibus in Vasculis Rhodiis*. Gottingen.
- Botti G. 1901, *Ville d'Alexandrie (Egypte): Catalogue des Monuments Exposés au Musée Gréco-Romain d'Alexandrie*. Alexandrie.
- Börker C. & Burow J. 1998, *Die Hellenistischen Amphorenstempel aus Pergamon*. Berlin, New York.
- Calvet Y. 1982, *Les Timbres Amphoriques, Kition Bamboula I*. Paris.
- Cankardeş Şenol G. 2000, *İskenderiye (Mısır) Kurtarma Kazılarında Ele Geçen Hellenistik Dönem Amphora Mühürleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi. İzmir.
- Cankardeş Şenol G. 2015a, *Lexicon of Eponym Dies on Rhodian Amphora Stamps, Volume 1: Eponyms A* (Études Alexandrines 33, Amphoralex 3). Alexandrie.
- Cankardeş Şenol G. 2015b, *Lexicon of Eponym Dies on Rhodian Amphora Stamps, Volume 2: Eponyms B-K* (Études Alexandrines 35, Amphoralex 4). Alexandrie.
- Cankardeş Şenol G. 2016, *Lexicon of Eponym Dies on Rhodian Amphora Stamps, Volume 3: Eponyms Λ-Σ* (Études Alexandrines 36, Amphoralex 5). Alexandrie.
- Cankardeş Şenol G. 2017, *Lexicon of Eponym Dies on Rhodian Amphora Stamps, Volume 4: Eponyms T-X* (Études Alexandrines 39, Amphoralex 6). Alexandrie.
- Cankardeş Şenol G. 2019, "Stamped Amphora Handles from the Karian Chersonesos: Loryma and Bybassos". Ed. W. Held, *Forschungen auf der Karischen Chersones, Band 1: Die Karische Chersones vom Chalkolithikum bis in die Byzantinische Zeit, Beiträge zur den Surveys in Loryma und Bybassos*. Marburg, 119-153.
- Cankardeş Şenol G., A. K. Şenol & E. Doğer 2004, "Amphora Production in the Rhodian Peraea in the Hellenistic Period". Eds. J. Eiring & J. Lund, *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens. September 26-29, 2002*. (Monographs of the Danish Institute at Athens Vol. 5). Denmark, 353-359.
- Cankardeş Şenol G. & Alkaç E. 2007, "IV.6. Amphora Mühürleri: Rhodos, Knidos, Kıbrıs ve Lokal Üretimler (Stamped Amphora Handles: Rhodian, Cnidian, Cypriot and Local Productions)". Ed. S. Durugönül, *Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları-NAGIDOS/Results of an Excavation in an Ancient City in Rough Cilicia* (Adalya Suppl 6). İstanbul.
- Cankardeş Şenol G. & Canoğlu E. 2007, "Mısır-Aleksandria Greko-Romen Müzesi'nde Bulunan Dügme Formlu Mühürler (Button-Type Amphora Stamps in the Graeco-Roman Museum in Alexandria-Egypt)". *Arkeoloji Dergisi XIV/2*, 109-160.
- Cankardeş Şenol G., E. Benli Bağcı & S. Deniz Kesici 2023, "Halikarnassos'tan Amphora Mühürleri-I: Türk Kuyusu Mahallesi Kazıları". *Olba XXXI*, 233-270.
- Cankardeş Şenol G., E. Benli Bağcı & N. Özkan, "Halikarnassos'tan Amphora Mühürleri-III: Çarşı Mahallesi Kazıları". *TÜBA-KED*, (baskıda).
- Conovici N. 1998, *Les Timbres Amphoriques 2. Sinope (Tuiles Timbrées Comprises)*, Corpus International des Timbres Amphoriques, Fascicule 3 (Histria VIII). Bucarest.
- Conovici N. & Garlan Y. 2004, "Les timbres amphoriques étrangers trouvés à Sinope (I)". *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu 12*, 105-122.

- Conovici N., A. Avram & G. P. Bordea 1989, "Nouveaux timbres amphoriques sinopéens de Callatis". *Dacia* 33/1-2, Bucarest, 111-123.
- Criscuolo L. 1982, *Bolli d'Anfora Greci e Romani: La Collezione dell'Università Cattolica di Milano*. Bologne.
- Crowfoot J. W. 1957, *The Objects from Samaria*. London.
- Deshayes J. 1963, *La Nécropole de Ktima*. Paris.
- Doğer E. 1994, "Rodoslu Çömlekçi Hieroteles". *Arkeoloji Dergisi* II, 195-218.
- Doğer E. 1996, "Hisarönü/Çubucak Rodos Amphora Atölyeleri Kazısı". *KST* 18/2, 235-254.
- Doğer E. & Şenol A. K. 1996, "Rhodos Peraiası'nda iki Yeni Amphora Atölyesi". *Arkeoloji Dergisi* 4, 59-73.
- Doğer E. & Şenol A. K. 1999, "1997 Yılı Marmaris Hisarönü/Çubucak Kazıları". *KST* XX, 439-446.
- Doğer E. & Şenol A. K. 2000, "1998 Yılı Marmaris Hisarönü-Çubucak Seramik Atölyeleri Kazıları". *KST* XXI, 293-304.
- Dündar E. 2017, *Transport Jars and Stamped Amphoras from Patara 7th to 1st centuries BC, The Maritime Trade of a Harbor City in Lycia* (PATARA IV.3). İstanbul.
- Dumont A. 1871, *Inscriptions Céramiques de Grèce, Archives des Missions Scientifiques et Littéraires, Deuxième Série, Tome Sixième*. Paris.
- Empereur J. Y. 1990, "Η Χρονολογηση των Ροδιακών Αμφορέων Στην Ελληνιστική Περίοδο". *ANATYPO*, 199-209.
- Empereur J. Y. & Guimier Sorbets A. M. 1986, "Une banque de données sur les vases conteneurs-amphores et lagynoi-dans le monde Grec et Romain". Eds. J. Y. Empereur & Y. Garlan, *Recherches sur les amphores grecques* (BCH Suppl. 13). Paris, 127-141.
- Empereur J. Y. & Picon M. 1986, "Des ateliers d'amphores à Paros et à Naxos". *BCH* CX/I, 495-511.
- Empereur J. Y. & Tuna N. 1989, "Hiérotélès, potier rhodien de la Pérée". *BCH* 113, 277-299.
- Etienne R. 1986, "Anses Timbrées", Eds. R. Etienne & J. P. Braun, *Ténos I, Le Sanctuaire de Poséidon et d'Amphitrite* (BEFAR 263). Athens, Paris, 233-258.
- Fedoseev N. 2017 "Керамические клейма поселения «Полянка» в Восточном Крыму". *Крым в эпоху эллинизма. Симферополь*. Simferopol, 169-250.
- Finkielsztein G. 2001, *Chronologie Détaillée et Révisée des Eponymes Amphoriques Rhodiens, de 270 à 108 av. J.-C. Environ, Premier Vilan* (BAR-IS 990). Oxford.
- Finkielsztein G. 2021, "Contribution of the Rhodian Eponyms Amphora Stamps to the History of the Maccabees: The Data". Eds. A. M. Berlin & P.J. Kosmin, *The Middle Maccabees: Archaeology, History, and the Rise of the Hasmonean Kingdom*. Atlanta, 193-214.
- Grace V. R. 1934, "Stamped Amphora Handles Found in 1931-1932 (The American Excavations in the Athenian Agora Fourth Report)". *Hesperia* 3/3, 197-310.
- Grace V. R. 1948, "Rhodian Jars in Florida". *Hesperia* 17/2, 144-147.
- Grace V. R. 1949, "Standard Pottery Containers of the Ancient Greek World". *Commemorative Studies in Honor of Theodore Leslie Shear* (Hesperia Suppl. 8). 175-189.
- Grace V. R. 1950, "The Stamped Amphora Handles". Ed. H. Goldman, *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus I. The Hellenistic and Roman Periods*. Princeton, 135-148.
- Grace V. R. 1963, "Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula". *Hesperia* 32/3, 319-334.
- Grace V. R. 1985, "The Middle Stoa Dated by Amphora Stamps". *Hesperia* 54/1, 1-54.
- Grace V. R. 1986, "Some Amphoras from a Hellenistic Wreck". Eds. J. Y. Empereur & Y. Garlan, *Recherches sur les amphores grecques* (BCH Suppl. 13). Paris, 551-565.
- Grace V. R. & Savvatiannou Petropoulakou M. 1970, "Les timbres amphoriques Grecs". Ed. P. Bruneau, *L'îlot de la Maison des Comédiens, Exploration Archéologique de Délos Faite par l'Ecole Française d'Athènes* 27. Paris, 277-382.
- Hall I. H. 1882-1885, "The Greek Stamps on the Handles of Rhodian Amphorae". *Journal of the American Oriental Society* 11, 389-396.

- Held W., G. Cankardeş Şenol & A. K. Şenol 2011, "2009 Yılı Bybassos Araştırması". *AST* 28/3, 325-340.
- Ivashchenko M. V. & Sinika V. S. 2017, "Amphora stamps from the Nadlimanskoe Fortified Settlement". *MAIASK* 9, 484-533.
- Jefremow N. 1995, *Die Keramikstempel des Hellenistischen Knidos*. München.
- Jöhrens G. 1999, Amphorenstempel im Nationalmuseum von Athen. Mainz.
- Jöhrens G. 2001, "Amphorenstempel hellenistischer Zeit aus Tanais". *Eurasia Antiqua* 7, 367-479.
- Jöhrens G. 2004a, "Amphorenstempel aus Didyma". Ed. U. Wintermeyer, *Die hellenistische und frühkaiserzeitliche Gebrauchskeramik. Didyma III.2*. Mainz am Rhein, 153-169.
- Jöhrens G. 2004b, "Amphorenstempel und die Gründung von Tanais". Eds. J. Eiring & J. Lund, *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens. (Monographs of the Danish Institute at Athens Vol. 5). *September 26-29, 2002*. Denmark, 149-154.
- Lawall M. L. 2007, "Hellenistic Stamped Amphora Handles". Eds. V. Mitsopoulos Leon & C. Lang Auinger, *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos. 2. Teil: Funde klassischer bis römischer Zeit. Forschungen in Ephesos* 9, 2, 3. Vienna, 28-60.
- Museteanu C., N. Conovici & A. Atanasiu 1978, "Contribution au problème de l'importation des amphores grecques dans le sud-est de la Munténie". *Dacia* 22, 173-199.
- Nicolaou I. 2005, *The Stamped Amphora Handles from the House of Dionysos, Paphos Volume V*. Nicosia.
- Pianu G. 1980, "Contributo ad un Corpus del Materiale Anforario della Sardegna. Le anfore Rodie e le Anfore Dressel 1 e Dressel 2-4". *Archivio Storico Sardo* 31, 11-23.
- Porro G. G. 1914, "Bolli d'anfore rodie trovati in Sardegna". *ASSard* X, 380-389.
- Schmaltz B. 2016, *Die hellenistischen Amphorenstempel von Kaunos* (Asia Minor Studien 79). Bonn.
- Stoyanov T., K. Madzharov & A. Bozhkova 2017, "Catalogue of the Stamps". Eds. A. Bozhkova, K. Madzharov & T. Stoyanov, *Sboryanovo Vol. IV: The Economic Relations of the Getic Capital Helis According to the Transport Amphorae*. Part one: *The Amphora Stamps*. Sofia, 105-259.
- Sztetyłło Z. 2000, *Tell Atrib 1985-1995, I: Pottery Stamps*. Varsovie.
- Şenol A. K. 2019, "Ceramic Production on the Karian Chersonesos". Ed. W. Held, *Forschungen auf der Karischen Chersones, Band 1: Die Karische Chersones vom Chalkolithikum bis in die byzantinische Zeit, Beiträge zur den Surveys in Loryma und Bybassos*. Marburg, 93-119.
- Wallace Matheson P. M. & Wallace M. B. 1982, "Some Rhodian Amphora Capacities". *Hesperia* 51/3, 293-320.
- Zeitoun N., C. Christophi & J. Y. Empereur 1988, "Les anses d'amphores du Musée Gréco-Romain d'Alexandrie". Ed. J. Y. Empereur, *Commerce et Artisanat dans l'Alexandrie Hellénistique et Romaine, Actes du Colloque d'Athènes, Organisé par le CNRS, le Laboratoire de Céramologie de Lyon et l'Ecole française d'Athènes* (BCH Suppl. 33). Athènes, 367-391.